

Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri

H.Kamil BİÇİCİ*

ÖZET

Batı'da Osmanlı toplumu için yapılmış olan saatler ile Osmanlı ustalarının kendi his beğenileriyle harmanlayıp ortaya koyduğu örneklerden bazıları Beykoz ilçesi içerisinde yer almaktadır. Beykoz ilçesinde bulunan 7 cami duvar saatinden 3 tanesi çalışır vaziyettedir. 4 tanesi bozuktur. Saatlerden iki tanesi Vakıflar Genel.Müdürlüğü çalışanları tarafından İskender Paşa Caminden teslim alınmıştır. Saatlerin hepsi ahşap, metal ve cam malzemeden imal edilmiştir. Saatler ahşap kasalı olup, meşe, maun gibi ahşap malzemeden yapılmıştır. Saatlerin ölçüleri, boylar 262 cm. ile 200 cm. arasında, genişlikleri, 49.5 cm. ile 41 cm. arasında, kalınlıkları ise; 33 cm. ile 26 cm. arasındadır. Oyma, boyama, döküm, kakma, kalem işi, kazıma, ajur gibi süsleme teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Akantus, asma, gül, kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, küpe çiçeği, menekşe, palmet, palmiye, rozet, yaprak ve yıldız çiçeği gibi bitkisel motifler, dikdörtgen, kare, madalyon, şemse, yumurta gibi geometrik unsurlar; Osmanlı armasındaki motifleri hatırlatan nesnelere ve bukle, inci tanesi veya dizisi, sütun, vazo ve yelpaze gibi süsleme öğeleri kullanılmıştır. Örneklerin hiç birinde tarih bulunmamaktadır. Süsleme ve başka bölgelerde bulunan benzer motifli tarih bulunan saatlere göre, bu saatler XIX.yüzyıl ilk çeyreği ile XX.yüzyıl ilk çeyreği arasında tarihlenebilir.

Anahtar Kelimeler : *Cami, duvar saati, malzeme, motif, süsleme.*

Decorated Mosque Wall Clocks in The Beykoz

ABSTRACT

In the west, the Ottoman society, which is made of watches with the Ottoman masters of their own feelings and the feelings of blending appeared to offer some of the examples of the Beykoz district is located within. This district in 7 glass wall to the time of which 3 are in working condition. 4 of them are corrupted. The clocks are two of the Directorate General of Foundations (Vakıflar Genel Müdürlüğü) by employees of the Iskender Pasha Mosque and the delivery was taken. Watches are all in wood, metal and glass was produced. The clocks of all wood-cased, oak, mahogany, such as wood. Watches dimensions, sizes 262 cm by 200 cm in between, widths, 49.5 cm and 41 cm between the thickness is; 33 cm. with 26 cm. Carving, painting, and casting, inlay, pen heat, scraping, open-work, such as trimming techniques hours on applied. Acanthus, vines, roses, wild flowers, curved branches, cones, flower earrings, violet, palm, and palm, badge, sheets and star flower, such as herbal elements, rectangular, square, medallion, sunburst, such as eggs geometric elements; the Ottoman emblem motifs reminiscent of objects and frizz, pearl or series, columns, vases, and fan-like motifs were used. Samples no date available. Trimming and in other regions with similar motif date in hours, according to this time, According to the first quarter of the Century to the first quarter of between dated.

Key Words : *Mosque, wall clock, material, pattern, decoration.*

* *Yrd.Doç.Dr.H.Kâmil Biçici, Gazî Üniv.Ed.Fak.San.Tar.Böl.Teknikokullar,06500/Ankara.*
e-mail: burkamil@gazi.edu.tr, Tel: (0312) 202 14 45

A. Giriş :

İstanbul Beykoz ilçesi camileri içerisinde konumuza giren saatler, uzun ahşap kasalı, ayaklı, metal parçalı saatlerdir.¹ Hepimizin bildiği gibi gerek cami duvar saatleri olsun, gerek diğer saat çeşitleri olsun saatlerin hepsi, zamanı hesaplamak için insanlar tarafından kullanılan aletlerdir.

İnsanlar yeryüzüne geldiği zamanlardan itibaren bir şekilde yaşadıkları zaman süresi ile ilgili kafa yormaya çalışmışlar, yıldızlara² ve güneşe bakmışlar³, oluşan gölgeleri takip etmişler ve binlerce yıl önce güneş saatini icat etmişler⁴, güneş saati gece olunca bir faydası olmadığından zamanı gösteren yeni arayışlara yönelmişler. Su saatleri⁵ ve kum saatleri⁶ yapmışlar. Suyun akış hızı aynı hızla olmadığından, kum saatinde ise geçen zaman süresi fazla olmadığından bu tür zamanı belirleyen aletlerden kısa sürede vazgeçilmiş ve daha tutarlı sistemler aranmaya başlanmış olup, mekanik saatlere doğru bir yönelişe gidilmiştir.⁷ Avrupa'da mekanik saatler XIII. yüzyılda ilk olarak kullanılmaya başlandı. 1524 yılında ilk kurmalı saat ortaya çıktı.⁸ Fakat kurmalı saatlerin kullandıkça, yaylarının gevşediği ve zamanı doğru göstermediği anlaşılıyordu. Buna çözüm bulabilmek için zamanla taşınabilir saatler keşfedilip, üretilmeye başlandı. Bu saatlerin kadranı üzerinde yalnızca saat kolu olan akrep vardı. Saat yelkovanı ancak 1670'te ortaya çıktı. 1656'da ilk sarkaçlı saat imal edildi. Bir müddet sonra uzun sarkaç ve ağırlığın bir kutunun içine alınmasıyla, uzun kutulu saatler bulundu. 1660'da saatler sadeleşme eğilimine girdi. Huygens adlı Hollandalı astronomun 1670'lerde balans yayını daha da geliştirmesi, taşınabilir saatlerin bir cep saati haline getirilmesini mümkün kıldı. 1675'te saatin üzerinde teknik iyileştirmeler yapıldı, artık saatler bir günde birkaç saat değil, sadece birkaç dakika hata payı oluyordu. Daha sonraki dönemlerde saatin kadranına dakikalar çizilip eklendi. Mekanik saatler üzerine bir başka büyük gelişme ise; 1765'te maşalı eşapmanın geliştirilmesinde yaşandı. 1952'de pille çalışan kurulmayan bir saat üretildi. 1970'de elektronik saatler piyasada ilk kez görüldü. Günümüzde çoğunlukla kullanılan mekanik saatlerin dışında farklı türde saat çeşitleri de vardır.

Osmanlı döneminde, ülke dışından saat ve saatçi ustaları isteyerek ilk adımları atan padişahlardan birinin Fatih olduğu bilinmektedir. Fatih'den sonraki dönemlerde, XVI. yüzyılın sonlarında saat yapımcısı İstanbul Rasathanesi'nin kurucusu astronom Takiyüddin⁹ Osmanlı mekanik saatçilerin bilgilerinden faydalandığı bir rehber olarak

¹ Şule Gürbüz, *Saat Kitabı*, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay. İstanbul 2011, s.70-74.

²Seyyed Hossein Nasr, *Science And Civilization In Islam*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1968. ss.168-183, `Sevim Tekeli, *16'ncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin'in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar*`, Ankara Üniv.Basımevi, Ankara,1966.

³ Nasr, *a.g.e.*, s.168-183, `Tekeli, *a.g.e.*

⁴ Kemal Özdemir, *Ottoman clocks and watches*, TYT Bankası Yay., s.9-13, 49, 60; Muammer Dizer, "İslamda ve Osmanlılarda Saat", *Bilim Birlik Başarı*, Sayı:44 İzmir, 1986, s.13-16; J.Ruska, "Saat", *MEB.İslam Ansiklopedisi*, Cilt:10, s.2-3; Nusret Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri*, 1243, Kül.Bak.Yay., Ankara, 1990, s.5-6, 9-18.

⁵ Dizer, *a.g.m.*, s.3-14 ; Bir, Kaçar, *a.g.m.* s.323; Özdemir, *a.g.e.*, s.14-21.

⁶ Bir, Kaçar, "Saat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.35, s.324.

⁷ Yelda Eroğlu, "Saatin Yolculuğu", *Railife*, TCDD Yay. Sayı:40, Nisan 2009, s.46-50.

⁸ Mxslabs, "Önemli İcatlar Saat ve Tarihçesi", <http://www.mxslabs.org/forum/muhendislik-bilimleri/27024-onemli-icatlara-saat-ve-tarihcesi.html#ixzz26NPH3Wft> (Erişim: 13.09.2012).

⁹ Tekeli, *a.g.m.*, s.39-339; Özdemir, *a.g.e.*, s.24-25; Bir, Kaçar, *a.g.m.*, s.324.

çıkarak. Sonraları, Osmanlı başkenti başta olmak üzere, Osmanlı toprakları içerisinde saatçılarla ilgili olarak yeni bir esnaf locası oluşur. Osmanlı sarayında ise, saatçibaşılık¹⁰ veya Cemâat-i Saatçiyân Hâssa” diye saatle ilgili bir sanatkar grubu ortaya çıktığı görülmektedir.¹¹ XVIII. yüzyıla doğru sarkaçlı ve çalarlı duvar saatleri, raf saatleri ve iskelet saatlerinin¹² kullanımı başlar. Saat yapmayı para ve ün kazanmaktan ziyade, bir zenaat olarak gören¹³ bir kısmı Mevlevî’de olan Ahmet Eflaki Dede, oğlu Mehmed, Süleyman Leziz, Abdurrahman Çelebi, Derviş Yahya, Esseyid Mustafa, Edirneli İbrahim, Osman, Ahmet Gülşani ül Mevlevî, Kuru Ali, Esseyid Elhac Dürri, Zihni, Esseyid Süleyman, Mustafa Refik, Hüseyin Haki, Mehmed Şükrü, Mehmed Muhsin gibi saat ustaları tarafından yapılan¹⁴ ve eserlerinde imzaları da bulunan çeşitli saatler zarif olmalarının yanında görünüşleri de dikkat çekicidir. Mekanik cep ve masa, duvar saatleri gibi saat çeşitleri Osmanlı ülkesinde revaçtayken Anadolu’da ve Balkanlar’da şehir merkezlerine Osmanlı’nın ihtişamını yansıtan saat kuleleri kuruldu. Kurulan her kulenin bir veya daha çok saat kadranına ve çana sahip olması, saat kulelerinin ortak özelliklerinden olmuştur.¹⁵

Konumuza giren uzun ahşap kasalı, sarkaçlı saatler çarkın mihverine dolanmış iki zincirin uçlarına bağlı iki ağır topun aşağıya doğru inerken saate bağlı çarkları çevirmesiyle işleyen saatlerdir. Bunların işlemlerini daima sağa ve sola hareket eden bir uzun rakkas temin eder. Bunlara sandıklı veya kuburlu saat diye de tabir olunur. İçinde rakkasın ve zincirlerin hareket ettiği uzun kutuya saat kuburu denir.¹⁶

Türk sanatının el sanatı çalışmaları kapsamında çok fazla bilinmeyen Osmanlı duvar saatlerinin kendi kültürümüz içerisinde ayrı bir yeri ve konumu vardır. Uzun ahşap kasalı, sarkaçlı duvar saatleri arasında çoğunun imalatı yabancı unsurlu da olsa, yüzyıllardır camilere gelenlere namaz vaktini hatırlatan, cami cemaatiyle neredeyse bütünleşen, geçmişten geleceğe bir emanet, bir yadigar olan bu tür eserler, sanat tarihi açısından önem arz etmektedir.

İstanbul ilinin Beykoz ilçesi sınırları içerisindeki tarihi camilerde yer alan, Kanlıca İskenderpaşa Camisinden Vakıflar Gn. Müd. yetkililerince teslim alınan iki adet saat ile birlikte Osmanlı Dönemine ait 7 duvar saati konu olarak seçilmiştir.

¹⁰Zübeyde Günyol, „Eski Saatler“, <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCbeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim: 13.09.2012); Zira Kültür Araştırma Grubu, „Osmanlı Saraylarında Zamana Bakış“, <http://www.zarakultur.com/anasayfa/default.asp?PG=1446> (Erişim: 14.9.12); Bahattin Yaman, *Osmanlı Saray Sanatkarları (18. Yüzyılda Ehl-i Hiref)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2008, s.62-64, 160-161; Bahattin Yaman ve M.S. Akdemir, „1796 Tarihli Ehl-i Hiref Defterine Göre Osmanlı Saray Sanatkarları“, *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Der.* S.13, Isparta, 2004/2, s.92.

¹¹ Yaman, *a.g.e.*, s.62-64, 160-161; Yaman ve Akdemir, „1796 Tarihli Ehl-i Hiref Defterine Göre Osmanlı Saray Sanatkarları“, *Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Der.* S.13, Isparta, 2004/2, s.92.

¹² Aysel Tuzcular, „Türk İskelet Saatleri“, *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı:5, Ocak 1977, İstanbul, s.72-77; Feza Çakmut, „Topkapı Sarayı Saatleri“, *Saat Dünyası Dergisi*, İstanbul Saatçiler Odası Yay. Nisan-Mayıs 2005, Sayı: 3, s.40-41.

¹³ Eroğlu, *a.g.m.*, s.48.

¹⁴ Arseven, „Saat maddesi“, *Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1733; Gürbüz, *a.g.e.*, s.70-74.

¹⁵ Hakkı Acun, *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kül. Mer. Yay., Sayı: 85, Ankara, 1994, s.6; Hakkı Acun, „Saat Kuleleri ve Önemi“, *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı*, Karabük Valiliği, Safranbolu, 2011, s.5-15; Abdullah Şevki Duymaz, „Sultan II. Abdülhamit’in 25. Culus Töreni Kapsamında Yer Alan Saat Kulesi“, *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı*, Karabük Valiliği, Safranbolu, 2011, s.71-90.

¹⁶ Arseven, *a.g.e.*, s.1735.

Seçilen saatlerin az olmasına karşın Beykoz'un kendi kültüründen bir parça olması sebebiyle bir araştırma yapılması uygun görülmüştür.

Beykoz ilçesinde yer alan ahşap kasalı duvar saatlerinin camilerde genellikle buldukları konum, mihrabın bitişiğinde veya caminin içerisinde mihraba yakın yerdedir. Çoğunlukla Fransız, İngiliz veya kısmen Alman menşeli olan bu saatlerden bazıları yerden yüksekte duvara monte edilmiş veya yere dayalı vaziyettedir. Boyları umumiyetle 2 m. ile 2.5 m. arasındadır. Saatlerin bazılarının üzerinde kalem işi süslemeler çıkması, ahşap kasa daha iyi korunsun diye, ahşabın yüzeyi genellikle gomalak denilen koruyucu saydam bir tabakayla örtülmüştür.

Beykoz'un ahşap kasalı Osmanlı duvar saatlerinin üzerinde herhangi bir tarih ibaresi geçmese de, tarihi, kimin tarafından yapıldığı, varsa yazısı, biçimi, bugünkü durumu, türü, ölçüleri, malzemesi, yapım ve süsleme tekniği, konusu, tanım ve kompozisyonunu ortaya koyarak, Türk sanatı içerisinde el sanatları alanındaki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Beykoz cami duvar saatleri, diğer bölgelerdeki örnekler gibi zamanla gerek ilgisizlik, gerek insanların bilinçsizliği yüzünden gün geçtikçe tahribata uğramaktadır. Günümüze oldukça iyi gelebilen örneklerin dışında, yazıları aşınmış, kırılmış, eksilmiş, ya da depolarda bozulduğundan dolayı saklanan, ısı ve nem farkından dolayı yosunlanıp, yazıları ve süslemeleri kararmış bulunan İstanbul ilinin bazı camilerinde pek çok duvar saati bulunmaktadır. Bu saatlerden bazılarının görünümü sanki dün imal edilmiş gibi özenli, temiz görülmesinin yanında, bazılarının da görünümü oldukça kötü durumdadır. İyi durumda gözükmeyen saatler sanki tamir edilmeyi, camiye sinen insan kokularının varlığını geçmişteki ihtişamını hissetmeyi bekler gibidirler.

Bu konu üzerinde durulmasının sebebi, bugün olan saatleri, kaybolmadan veya ağır bir tahribata uğramadan ortaya çıkarmak ve özelliklerini belirleyerek, Türk sanatı içerisinde fazla bilinmeyen, incelenmeyen Beykoz duvar saatlerini hak ettiği yere koymaktır. Türk sanatında cami duvar saatleri, çeşitli yönleri ile ele alınıp, bilimsel kriterler çerçevesinde detaylıca fazla incelenmiş değildir. Beykoz ilçesinde bazı İstanbul camilerinde bulunan örnekler gibi çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip cami duvar saatleri araştırılmayı, ilgiyi ve kurtarılmayı beklemektedir. Oldukça zengin kompozisyonlara sahip olan Beykoz ilçesindeki duvar saatleri Türk sanatında Batılılaşma Dönemi diye isim verilen XIX. ve XX. yüzyılın başındaki Avrupa tesirindeki duygu, düşünce ve estetik zevkini akla getiren ve gösteren önemli tarihi unsurlardır. Ülkemizin yeterince araştırılmayan konularından biri olan cami saatlerinden bazı örnekler Beykoz ilçesinin altı camisinde yer almış ve bazıları da hala ilgili camilerde yer almaktadır. İncelenen saat örneklerinin bu çalışmayla birlikte, sanat tarihi alanında hak ettiği yeri bulmada yardımcı, konu ile ilgi duyanlara kaynak bir rehber olacağına yürekten inanıyoruz.

Cami duvar saatleri üzerinde bulunan bezemeler, motifler gruplandırılarak özellikleri belirtmeye özen gösterilmiştir. Duvar saatleri üzerindeki motiflerin hepsi düzgün, görünür nitelikte olmadığı gibi bazılarının kırık, eksik, aşınmış ve yeterince temizlenmediğinden dolayı kirli olduğu için bazı motifler görülemediği ve düzgün seçilememiştir. Saat üzerinde seçilemeyen stilize edilmiş bitkisel motiflerin veya unsurların tanımları güçleştirdiğinden dolayı, olabileceği düşünülen ve yayınlarda geçen benzer örneklerle göre tanımlar verilmeye özen gösterilmiş veya kır çiçekleri diye bitkisel unsurlar adlandırılmış, diğer nesnelere ile ilgili tanımlar boş bırakılmıştır.

B. BEYKOZ CAMİ DUVAR SAATLERİ KATALOĞU:**Katalog No:1, Anadolu Kavağı Midillili Ali Reis Cami Duvar Saati:**

Örnek Sıra No	1.	Kalınlık	30 cm.
Fotoğraf No	1-2	Kaide Genişliği	64 cm.
Tarih	XX.yy.ilk çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	56 cm.
Bulunduğu Camii	Anadolu Kavağı Midillili Ali Reis Camii	Orta Bölüm Genişlik	46-59 cm.
Malzeme	Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	46 cm.
Durumu	Sağlam	Üst Bölüm Üst Genişlik	57 cm.
Boy	237 cm.		

Tanım: Alttan üste doğru gövdesi dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış, çalışır vaziyette olan saat, tepelik, gövde ve alt kısmıyla birlikte üç bölümlüdür. Saatin üst kısmı üçgen alınlıklı bir biçimde verilmiştir. Saatin mekanik kısmı gövde üzerindeki bölümde yer almaktadır. Saat mihraba bitişik olarak duvara dayalı vaziyette yer almaktadır. Saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme üstten alt kısma doğru uzanmaktadır. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmını yatay ahşap bir bölme örtmektedir.

Süsleme Konuları: Bitkisel (kırık dal), geometrik (dikdörtgen, kare, madalyon), nesnel (bukle) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, boyama, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Gövde: Madenden, madalyonu andırır bir biçimde yapılmış olan sarkaç, cam bölmenin altında müzik aletlerinden lir veya tanburu anımsatan şekilde verilmiştir. Kadranın altından çıkarak alt kısma doğru giden sarkaç, yedi kalın telli olarak dikey şekilde yakın aralıklarla sıralanmıştır. Tellerin araları, sarkacın iki ayrı yerinde stilize edilmiş kırık dalı anımsatan bir bukle ile birbirine bağlamaktadır. Sarkacın veya kadranın üzerinde, çevresinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın formlu olan bu kısımda iç içe geçmiş iki kare şeklinde kazıma tekniğiyle verilmiş geometrik motif göze çarpmaktadır. Bu karelerin içerisinde herhangi bir süsleme göze çarpmamaktadır.

Katalog No:2, Anadolu Hisarı Fatih Cami Duvar Saati:

Örnek Sıra No	2.	Kalınlık	33 cm.
Fotoğraf No	3-5	Kaide Genişliği	58 cm.
Tarih	XIX.yy. son çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	53 cm.
Bulunduğu Camii	Anadolu Hisarı Fatih Camii	Orta Bölüm Genişlik	47 cm.
Malzeme	Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	47-53 cm.
Durumu	Sağlam	Üst Bölüm Üst Genişlik	55 cm.
Boy	262 cm.		

Tanım: Alttan üste doğru gövdesi dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış, çalışır vaziyette olan saat, tepelik, gövde ve alt kısmıyla birlikte üç bölümlüdür. Saatin üst kısmı üçgen alınlıklı bir biçimde verilmiştir. Saatin mekanik kısmı gövde üzerindeki bölümde yer almaktadır. Saat mihraba bitişik olarak duvara dayalı vaziyette yer almaktadır. Saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme üstten alt kısma doğru uzanmaktadır. Saatin kadranının da yer aldığı üst kısmını yatay ahşap bir bölme örtmektedir.

Süsleme Konuları: Bitkisel (akantus, kıvrık dal, kozalak, palmiye, rozet, yaprak), geometrik (kare, madalyon, yumurta), nesneli (bukle, inci, yelpaze) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kakma, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Alınlık: Kareye yakın tepelik bölümün üstünde yarım yuvarlak kemer biçiminde kuşak göze çarpmaktadır. Bu kuşağın içinde yumurta dizileri ve onunda altında içi boş yaprakları anımsatan motifler sıralıdır. Bu motiflerinde altında yatay C şekilleri küçük yarım yuvarlak kemer biçiminde başka bir motifle birleşmektedir. Bu motifin içerisinde stilize edilmiş bitkisel bir unsur dikkat çekmektedir. En üstte karşılıklı olarak aşağıya doğru kıvrılan, stilize edilmiş iki akantus yaprağı ve ortalarında bir inci tanesininde yer aldığı palmiye yaprakları göze çarpmaktadır. Kuşağın iki tarafında başka birer inci tanesi ve çam kozalağını anımsatan bir motif yer almaktadır .

Gövde: Saatin kadranında, saatin her bir sayısı palmet ve stilize edilmiş akantus yapraklarından oluşan bir dizi içerisinde yer almaktadır. Metalden, madalyonu andırır bir biçimde yapılmış olan saatin sarkacı, camın altında müzik aletlerinden lir veya tanburu anımsatan şekilde verilmiştir. Gövde üç yönden cam bölmeyle çevrilmiştir. Kadranın altından çıkarak alta doğru giden sarkaç, yedi kalın telli olarak dikey şekilde yakın aralıklarla sıralanmıştır. Tellerin araları, sarkacın iki ayrı yerinde bukleye birbirine bağlanmaktadır. Sarkacın üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Cam bölmelerin bitişğinde dikdörtgen şeklinde bütün köşelerde üç sıra halinde yumurta motifleri dizilmiştir.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın dikdörtgen formulu olan bu kısımda, iki sıra halinde yumurta dizileri sıralanmıştır. Ön alt yüzde yumurta dizisinin her köşesine birer yelpaze motifi konulmuştur. Ortada stilize edilmiş yapraklar ve inciler birer yaprak birer inci biçiminde birleşerek madalyona yakın biçimde sıralanmıştır. Merkezde değişik renkli ahşap malzemeden oluşan, kakma tekniğiyle yapılmış bir rozet çiçeğini hatırlatan motif tasvir edilmiştir. Kaide kısmına yakın yerde de, saatin alttan üç kenarını tek sıra halinde kesen tırnak biçimli bezemeler ele alınmıştır.

Katalog No:3, Bozhane Köyü Cami Duvar Saati:

Örnek Sıra No	3.	Kalınlık	27 cm.
Fotoğraf No	6-7	Kaide Genişliği	45 cm.
Tarih	XX.yy.ilk çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	40 cm.
Bulunduğu Camii	Bozhane Köyü Camisi	Orta Bölüm Genişlik	39.5-45.5 cm.
Malzeme	Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	42-44 cm.
Durumu	Bozuk	Üst Bölüm Üst Genişlik	52 cm.
Boy	200 cm.		

Tanım: Alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış, kurulmadığından çalışmayan fakat kurulduğunda çalışır vaziyette olacak olan saat, üç bölümlüdür. Bunlar üst tepe kısmı, gövde kısmı ve dört kısa ayağının da bulunduğu, alt kaide kısmıdır. Saat, mihrabın yakınında duvara dayalı vaziyette yer almaktadır. Saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme, üstten alt kısma doğru uzanmaktadır. Saatin kadranının da yer aldığı üst kısmının tavanını kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir.

Süsleme Konuları: Bitkisel (kıvrık dal), geometrik (dikdörtgen, kare, madalyon), nesnel (bukle, sütun, vazo) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Ajur, oyma, boyama, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Alınlık (Tepelik): Kareye yakın formda ele alınmış olan bu bölümün ön yüzünün dört köşesinde ters ve düz olarak başlıklı, gövdesi yivli birer kısa sütun yer almaktadır. Başlığın üzerinde birer uzun dikey sütun göze çarpmaktadır. Cam bölmenin çevresi kare şeklinde iç içe geçmiş silmelerle çevrilidir. Saatin kadranının dört yandan çevresi ajur tekniğiyle oyularak yapılmış bezemeye çevrilmiştir.

Gövde: Madalyonu andırır bir biçimde yapılmış olan saatin sarkacı, camın altında müzik aletlerinden lir veya tanburu anımsatan şekilde verilmiştir. Kadranın altından çıkarak alt bölüme doğru giden sarkaç, yedi kalın telli olarak dikey şekilde yakın aralıklarla sıralanmıştır. Tellerin araları, sarkacın orta yerinde stilize edilmiş karşılıklı narı hatırlatan birer bukleye bağlanmaktadır. Sarkacın madalyonun üzerinde veya çevresinde stilize edilmiş karşılıklı yer alan, kıvrık dalı andıran motifin dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Saatin tepe kısmının ön yüzünde olduğu gibi gövdenin dört köşesinde ters ve düz olarak başlıklı, gövdesi yivli birer kısa sütun, sütun başlığın üzerinde de birer dikey uzun sütun dikkat çekmektedir.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın dikdörtgen formda olan bu kısımda, çevresi dikdörtgen şeklinde kazıma tekniğiyle verilmiş geometrik motifin içerisinde, dikey verilmiş altı dikdörtgen bölüm göze çarpmaktadır.

Katalog No:4, Deredeki Köyü Molla Fenari Cami Duvar Saati:

Örnek Sıra No	4.	Kalınlık	30 cm.
Fotoğraf No	8-10	Kaide Genişliği	56.5 cm.
Tarih	XIX.yy.son çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	48 cm.
Bulunduğu Camii	Deredeki Köyü Molla Fenari Cami	Orta Bölüm Genişlik	42 cm.
Malzeme	Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	42 cm.
Durumu	Bozuk	Üst Bölüm Üst Genişlik	53 cm.
Boy	232 cm.		

Tanım: Alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış olan saat, iki bölümlüdür. Bunlar saat kadranının olduğu üst ve gövde kısmı ile alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saat mihrabın yakınında, duvara dayalı, bozuk ve parçaları eksik vaziyette yer almaktadır. Saat ve sarkaç kısmını örten, yarısı kırık olan cam bölme üstten gövdenin orta kısmına doğru devam etmektedir. Saatin kadranının da yer aldığı

üst kısmını kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Camideki hırsızlık sebebiyle sarkacın madalyonu ve kadranı kaybolmuştur.

Süsleme Konuları: Bitkisel (akantus, gül, kır çiçeği, kıvrık dal, yaprak), geometrik (dikdörtgen, kare), nesneli (bukle) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Boyama, kalem işi, oyma, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Gövde: Madenden yapılmış olan sarkacın madalyonu, çalınmadan önce diğer duvar saati örnekleri gibi lir veya tanburu anımsatan şekilde görünmekteymiş. Kadranın altından çıkarak alta doğru giden sarkaç, yedi kalın telli olarak dikey şekilde yakın aralıklarla sıralanmıştır. Tellerin araları, sarkacın iki ayrı yerinde bir bukleye bağlanmaktadır. Ahşap kasanın iç, arka bölümünde iç içe geçmiş dikdörtgen silmelerin içerisinde ip şeklinde stilize edilmiş karşılıklı kıvrık dallar, akantuslar ve bu bitkisel motiflerin aralarında mavi ve lacivert renkle verilmiş kır çiçekleri dikkat çekmektedir.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın dikdörtgen formlu olan bu kısımda iç içe geçmiş iki kare şeklinde kazıma tekniğiyle verilmiş silmenin içerisindeki köşelerde, oldukça aşınmış durumda gözükten stilize edilmiş kıvrık dallar üzerinde kır çiçekleri, ortada güller ve yapraklardan oluşan bitkisel motifler göze çarpmaktadır.

Katalog No:5, İncirköy Sinan Ağa Cami Duvar Saati:

Örnek No	Sıra	5.	Kalınlık	29 cm.
Fotoğraf No		11-12	Kaide Genişliği	53 cm.
Tarih		XIX.yy.son çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	48 cm.
Bulunduğu Camii		Paşabahçe İncirköy Sinan Ağa Cami	Orta Bölüm Genişlik	41 cm.
Malzeme		Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	43 cm.
Durumu		Bozuk	Üst Bölüm Üst Genişlik	53 cm.
Boy		213 cm.		

Tanım: Caminin deposunda muhafaza edilen saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış, bozuk, kırık, parçaları eksik, bezemeleri aşınmış vaziyettedir. Ahşap kasası beyaza yakın boyayla boyanmış olan saat, iki bölümlüdür. Bunlar üst ve gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Kadranı ve paslanmış sarkaç kısmını örten cam bölme kırılmış olduğundan bulunmamaktadır. Saatin kadranının da yer aldığı üst kısmı kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir.

Süsleme Konuları: Bitkisel (akantus, asma, gül, kıvrık dal, menekşe, palmet, rozet, yaprak, yıldız), geometrik (dikdörtgen, kare, madalyon, şemse, yumurta), nesneli (bukle, inci) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Boyama, kalem işi, oyma, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Gövde: Madenden, madalyonu andırır bir biçimde yapılmış paslı durumda gözükten sarkaç, tanburu anımsatır bir şekilde verilmiştir. Kadranın altından çıkarak alta doğru giden sarkaç, yedi kalın telli olarak, dikey şekilde yakın aralıklarla sıralanmıştır. Tellerin araları, sarkacın iki ayrı yerinde birer bukleye birbirine bağlanmaktadır. Sarkacın veya kadranın üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ahşap kasanın iç bölümünde iç içe geçmiş dikdörtgenler içerisinde kazıma tekniğiyle yapılmış, karşılıklı verilmiş, stilize edilmiş kıvrık dallar, akantuslar, palmetler ve ne olduğu anlaşılmayan geometrik unsurlar yer almaktadır. Bu bölümün ortasında kağıttan kırmızı renkle ele alınmış bir şemse motifi göze çarpmaktadır. Şemsenin içerisi kıvrık dallarla, inci dizileri, asma yapraklarıyla çevrilmiştir. Şemsenin üst ve alt kısmında beyaz renkli, yumurta biçimindeki motif içerisinde üsttekinde OCALL, alttakinde ise, Y OOS şeklinde bir kısmı aşınmış yazılar dikkat çekmektedir. İhtimal saati yapan ustanın veya üreticinin ismi verilmiştir. Şemsenin ortasında zorlukla seçilebilen, yine yumurta biçimindeki dikey verilmiş başka bir motif içerisinde, güller, menekşeler, rozet çiçekleri, yapraklar ve yıldız çiçekleri tasvir edilmiştir. Motiflerin bazılarının araları ve bazı kısımları oldukça aşınmış durumdadır.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın formulu olan bu kısımda herhangi bir süsleme göze çarpmamaktadır.

Katalog No:6, Kanlıca İskenderpaşa Camisinden Alınan Duvar Saati:

Örnek Sıra No	6.	Kalınlık	26 cm.
Fotoğraf No	13-15	Kaide Genişliği	50 cm.
Tarih	XIX.yy.son çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	44 cm.
Bulunduğu Camii	Kanlıca İskenderpaşa Camii'nden gitmiş	Orta Bölüm Genişlik	49.5 cm.
Malzeme	Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	42 cm.
Durumu	Bozuk	Üst Bölüm Üst Genişlik	44 cm.
Boy	225 cm.		

Tanım: İngiliz yapımı olan ve Edvard Prior tarafından imal edilmiş saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünde görevli olan görevlilerce camiden teslim alınan saat bozuk durumda fakat görünüm olarak ahşap kasası iyi durumdadır. Saat, üç bölümlüdür. Bunlar alınlık yani tepe kısmı, gövde kısmı ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saat camideyken mihraba bitişik olarak duvara dayalı vaziyette yer almaktaymış. Saatin sarkacını örten cam bölmeler bu saat üzerinde yoktur. Gövde kısmı kapalı durumdadır. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmının tavanını kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir.

Süsleme Konuları: Bitkisel (gül, kır çiçeği, küpe, menekşe, yaprak), geometrik (dikdörtgen, kare), nesneli (balta, bayrak, davul, küre, ok, top) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kalem işi, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Alınlık: Kareye yakın ele alınmış tepelik bölümün üstünde, üçgenimsi bir biçim göze çarpmaktadır. Bu üçgeni veya yatay büyük bir C yi andıran bölümün üç kenarında kare şeklinde bir çıkıntının üzerinde yuvarlak birer küre bulunmaktadır. Kadranın üzerinde cam bölme, çevresinde ise, güller, menekşeler, kır çiçekleri, küpe çiçekleri ve yapraklardan oluşan, bir tablo tadında natüremort yer almaktadır.

Gövde: Gövdeyi saran, iç içe geçmiş dikdörtgenlerin dışında gövde üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın formlu olan bu kısımda iç içe geçmiş iki kare şeklinde kazıma tekniğiyle verilmiş geometrik motif içerisinde yumurta biçimli bir pano içerisinde balta, ok, top, davul, bayrak, ok gibi nesnelere göze çarpmaktadır.

Katalog No:7, Kanlıca İskenderpaşa Camisinden Alınan Duvar Saati:

Örnek Sıra No	7.	Kalınlık	28 cm.
Fotoğraf No	16	Kaide Genişliği	50 cm.
Tarih	XIX.yy.son çeyreği olabilir.	Alt Bölüm Alt Genişlik	44 cm.
Bulunduğu Camii	Kanlıca İskenderpaşa Camiden gitmiş	Orta Bölüm Genişlik	42 cm.
Malzeme	Ahşap,metal,cam	Üst Bölüm Alt Genişlik	42-44 cm.
Durumu	Bozuk	Üst Bölüm Üst Genişlik	44 cm.
Boy	242 cm.		

Tanım: Alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış, çalışır vaziyette olan saat, iki bölümlüdür. Bunlar üst ve gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saat mihraba bitişik olarak duvara dayalı vaziyette yer almaktadır. Saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme üstten alt kısma doğru uzanmaktadır. Saatin kadranının da yer aldığı üst kısmını kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir.

Süsleme Konuları: Bitkisel (kır çiçeği, kıvrık dal, küpe, menekşe, yaprak), geometrik (dikdörtgen, kare, madalyon), nesneli (bukle) unsurlar kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kazıma, döküm teknikleri uygulanmıştır.

Gövde: Metalden, madalyonu andırır bir biçimde yapılmış olan sarkaç, camın altında müzik aletlerinden lir veya tanburu anımsatan şekilde verilmiştir. Kadranın altından çıkarak alta doğru giden sarkaç, yedi kalın telli olarak dikey şekilde yakın aralıklarla sıralanmıştır. Tellerin aralarını, sarkacın iki ayrı yerinde stilize edilmiş kıvrık dal motifli bir unsur bağlamaktadır. Sarkacın veya kadranın üzerinde, çevresinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Kaide (Alt Bölüm): Kareye yakın formlu olan bu kısımda iç içe geçmiş iki kare şeklinde kazıma tekniğiyle verilmiş geometrik motif göze çarpmaktadır. Bu karelerin içerisinde herhangi bir süsleme göze çarpmamaktadır.

C. Değerlendirme ve Karşılaştırma:

Beykoz ilçesi camileri içerisinde yaptığımız araştırmada saatlerin mihrabın yakınında ve cami duvarının bitişiğinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu saatlerden beş tanesi camilerdedir. Kanlıca İskenderpaşa Camisi'nde yer alan saatlerden iki tanesi yeni saatler geldiği için şu anda yerinde yoktur. İncelediğimiz duvar saatlerinden üç tanesinin çalışır durumda, dört tanesinin de bozuk durumda olduğu gözlenmiştir. Saatlerin ahşap kasalarında, kadranın veya sarkacın bulunduğu kısımlarda saatleri yapan usta ile ilgili iki isim geçtiği, yapıldığı yerle ilgili olarak imalatçı Edward Prior tarafından Londra'da imal edildiğini gösterir bir ibare göze çarpmaktadır (Fot.13-15,No.6). Saatlerin hepsi ahşap kasa muhafazalı olup, boyları 200 cm. ile 262 cm. arasında, ortalama genişlikleri 41 cm. ile 49.5 cm. arasında, kalınlıkları 26 cm. ile 33 cm. arasında değişmektedir. Kadran ve sarkacın bulunduğu bölümün üstü ince bir camla örtülmüştür. Duvar saatlerinin sarkaçları metalden yapılmıştır. Saatlerin hepsi üstten alta doğru dikdörtgene yakın bir biçime sahiptir. Saatlerin ahşap kasalarının hepsi oyma tekniğiyle yapılmış, ahşabın yüzeyine ajur (No.6), kalemişi (No.5-7), kazıma (No.2-7), kakma (No.2), boyama (No.5) tekniğiyle süslemeleri yapılmıştır.

Duvar saatlerin ahşap kasalarında, kadran ve sarkacın bulunduğu bölümlerde bitkisel (akantus¹⁷, asma¹⁸, gül¹⁹, kır çiçeği²⁰, kıvrık dal²¹, kozalak, küpe²², menekşe, palmet²³, palmiye, rozet²⁴, üzüm²⁵, yaprak, yıldız²⁶), geometrik (dikdörtgen, kare,

¹⁷ Akantus, yaban enginarı adı verilen ve yaprakları Eski Yunan'da, Roma'da, Anadolu Selçuklular'ında, Osmanlılar'da sütun başlıkları daha çok olmak üzere çeşitli sanat ürünlerinde stilize edilerek kullanılmış olan bir bitkidir. Osmanlı Dönemi'nde akantus motifi Batılılaşmayla birlikte gerek mimari plastikte, gerek duvar resimlerinde ve gerekse mezar taşlarında, barok ve rokoko döneminin antinatüralist yani stilize edilmiş ve türlü biçimlere girmiş olarak ortaya çıkmaktadır.

¹⁸ Asma, sarmaşık ince dalı olan bir bitkidir. Yaprakları yarım sarmal ve dişli şekilde ve üç, beş parçalıdır. Çiçekleri salkımdır. Asma yaprağı ve dalı bir cennet bitkisi olduğunun düşünülmesi sebebiyle müslüman Türkler tarafından sevilen süsleme motifi olmuştur.

¹⁹ Gül, dik, yatık gövdeli, dikenli, çiçekleri kokulu ve çiçekleri çeşitli renklerde olan, kokulu, kıymetli bir ve insanlar tarafından en çok bilinen, sevilen süs çiçeğidir. Hayat ağacı motiflerinden biri olduğu söylenen ve Hititlerde Kargamış Ana Tanrıçası Kubaba'nın baş süslemesinde görülen gül, Malatya Sulumeli heykelinde gül bezekli bir saç bağı şekline dönüşmüştür. Müslüman toplumlar da ki inanışa göre gül'ün Hz. Muhammed'in kestiği tırnağından veya terinden çıkarak, hayat bulduğu inananlarca ifade edilmektedir.

²⁰ Kır çiçeği, Stilize edildiği için asıl formunu kaybetmiş, hangi çiçek türünden olduğu anlaşılamayan ve yöresel olduğu düşünülen çiçek türleridir.

²¹ Kıvrık dal, Romalılar'da, Türkler'de çok kullanılan bir motiftir. Baş üst kısmında eğilip bükülen kıvrımlı dallara denir.

²² Küpe çiçeği, kırmızı, mor, pembe, beyaz renkte olan, küpe gibi sarkık durmasından dolayı küpe çiçeği şeklinde isimlendirilmektedir.

²³ Palmet, en eski uygarlıklardan itibaren görülmeye başlanmış olan palmet, uzunca simetrik bir yaprağın stilize edilmiş süsleme biçimidir. Mezopotamya'da, Mısır'da kullanılması olmasının yanında, Selçuklu ve Osmanlı dönemi mimari süslemede, el sanatı eserlerinde çokça görülmektedir. Selçuklu bitkisel süslemelerinde ana motif üç dilimli palmet yapraklarıdır. Bazen de sadece yarım palmet işlendiği görülmektedir.

²⁴ Rozet çiçeği, beyaz, eflatun veya mor renkli, otsu, yaprakları karşılıklı dilimli olan bir süs bitkisidir.

²⁵ Üzüm, müslümanlar için cennet meyvelerinden biri olduğu söylenen üzüm, Antik çağlarda, mitolojide şarap tanrısı Dionysos'un sembolü olmuştur. Genel olarak bereket, bolluk ve hayatı simgeler.

²⁶ Yıldız çiçeği, Ana yurdu Meksika olan, çok çeşitli renklerde olup, yalın ve katmerli çeşitte görülür. Yaprakları dişli ve yeşil olan bir süs çiçeğidir. Mezar taşları ve çeşmeler yoğun olmak üzere el sanatının bir çok alanında başka motiflerle birlikte beğeniyle kullanılmıştır.

madalyon, şemse²⁷, yumurta) ve nesneli motifler (balta, bayrak, bukile, davul, inci²⁸, küre, ok, sütun, top, vazo²⁹, yelpaze³⁰) gibi bezemeler kullanılmıştır (Tablo-I). Anadolu Kavağı Midillili Ali Reis Cami duvar saatinde (No.1,fot.1-2) : kıvrık dal, dikdörtgen, kare, madalyon, bukile; Anadolu Hisarı Fatih Cami duvar saatinde (No.2,fot.3-5): akantus, kıvrık dal, kozalak, palmiye, rozet çiçeği, yaprak, kare, madalyon, yumurta, bukile, inci, yelpaze; Bozhane Köyü Cami duvar saatinde (No.3,fot.6-7): kıvrık dal, dikdörtgen, kare, madalyon, bukile, sütun, vazo; Dereşeki Köyü Molla Fenari Cami duvar saatinde (No.4,fot.8-10): akantus, gül, kır çiçeği, kıvrık dal, yaprak, dikdörtgen, kare, bukile; İncirköy Sinan Ağa Cami duvar saatinde (No.5,fot.11-12): akantus, asma yaprağı, gül, kıvrık dal, menekşe, palmet, rozet çiçeği, yaprak, yıldız çiçeği, dikdörtgen, kare, madalyon, şemşe, yumurta, bukile, inci; Kanlıca İskenderpaşa Cami duvar saati 1'de (No.6,fot.13-15 ve No.7, fot.16): gül, kır çiçeği, küpe, menekşe, yaprak, dikdörtgen, kare, balta, bayrak, davul, küre, ok, top; 2'de ise; kır çiçeği, kıvrık dal, küpe, menekşe, yaprak, dikdörtgen, kare, madalyon, bukile şeklinde bezeme amaçlı unsurlar saatlerin uzun ahşap kasaları üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Süslemeler ahşap bölümlerde kalem işi, kazıma, ajur, boyama, oyma veya kakma süsleme tekniği olarak yapılmıştır. Kadran ve sarkacın olduğu bölümlerde ise, motifler metalden dökme olarak, kalıp şeklinde uygulanarak yapıldığı anlaşılmıştır. Duvar saatlerinde en çok tercih edilen bitkisel motiflerin sırasıyla kıvrık dal, yaprak, akantus, gül, kır çiçeği, menekşe motifinin olduğu, geometrik motifler içerisinde dikdörtgen, kare ve madalyon şeklinin çok ele alındığı görülmektedir. Nesneli motifler içerisinde en fazla kullanılan motif sarkacın üzerinde yer alan bukile motifidir.

Ele alınan yedi örneğin hiç birinde saatlerin yapılış tarihiyle ilgili bir bilgi veya tarih ibaresi bulunmamaktadır. Saatler üzerindeki süslemelerden, bir tanesinin de imalatçısından yola çıkarak XIX. yüzyıl ilk çeyreği ile son çeyreği arasına tarihleyebiliriz (Fot.13-15,No.6). Bunun yanında, gerek İstanbul Üsküdar'da bulunan Kaptanpaşa Camisi'nin³¹ ve Ayazma Camisi'nin³² yapılış tarihleri bulunan duvar saatleri göz önüne alındığında Beykoz duvar saatlerini 1800 ile 1920 yılları arasındaki bir zaman dilimi içerisinde yapılmış olabileceğini tahmin etmekteyiz.

²⁷ Şemse, yazma eserlerde cildin dış yüzüne işlenen veya çizilen güneş biçiminde ortada bulunan oval bezeme ögesidir. Şemsenin uzun ucu sivri ve kıvrık yapraklarla ele alınmış olurdu.

²⁸ İnci, istiridyeye cinsi kimi kavkılı deniz canlılarının, içine giren kum taneciklerini salgıladıkları sedefli bir maddeyle örtterek kaplamalarıyla oluşan, küçük, genellikle beyaz ve yuvarlak, değerli, kuyumculuk ve süslemede kullanılan değerli bir maddedir. Divan şiirinde incinin oluşumu nisan yağmurlarının yağmasına bağlanmıştır. Rivayete göre, istiridyeye kabuklarını açınca, yağmur taneleri içeri alınır ve incinin ortaya çıkmasına sebep olduğundan Vikipedi'de bahsedilmektedir; <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nci>.

²⁹ Vazo ve çiçek yerleştirme mefhumunun Uzak Doğu'da ortaya çıkıp, Türklerin Çin'le olan münasebetleri sonucu kaplı çiçek motifinin Türklerce benimsendiğini Azade Akar söylemektedir (Azade Akar, "Tezyini Sanatlarımızda Vazo Motifleri" *Vakıflar Dergisi*, Sayı:VIII, Ankara, 1969, s.268).Vazo motifi duvar çinilerinde, seramiklerde, taş mermer üzerinde (özellikle çeşmelerde ve mezar taşlarında), eski resim ve minyatürlerde, tezhiplerde, tahta üzerindeki nakışlarda, sedef işlerinde, kağıt oymacılığında, işlemlerde beğenilen bir motif olarak çok kullanılmıştır.

³⁰ Yelpaze, elle sallandığında istenen tarafa doğru bir hava akımı yapan ve serinletme amacı taşıyan, küçük, katlanabilir, taşınabilir bir eşyadır. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de bu tür eşyaların beğeniyle kullanımının olduğu ve motif olarak sanat eserlerine yansıdığı anlaşılmaktadır.

³¹ Üsküdar Kaptanpaşa Camisinin duvar saatinin en üstünde saatle ilgili Osmanlıca bir yazı bulunmaktadır. Saat ile ilgili olarak bu yazıda H.1311 (M.1893) tarihi geçmektedir.

³² Özdemir, *a.g.e.*, s.138 (yazarın belirttiğine göre duvar saati 1899'da yapılmıştır).

İstanbul'un çeşitli camilerde karşımıza çıkan ayaklı, uzun kasalı, ahşap saatlerin kadranında, alt bölümünde ve ahşap kasanın gövdesinin içinin çevresinde Beykoz'daki örnekler gibi (Fot.7,9-10,12-14,16) genellikle rengarenk çiçeklerin yer aldığı bir natürmort süsleme programı çevrilmiştir (Fot.17-23,26). Bazı bezemeli saat örnekleri ise; İskenderpaşa Camisi'nden giden saat ile çok benzer şekilde (No-6,Fot.15) Osmanlı armasını³³ hatırlatan nesnelere verilmesiyle oluşmuştur (Fot.24-25,27). Aynı şekilde, Anadolu'da da cami saatlerinin bezemeleri, tipleri ve görünüşleri arasında Beykoz ilçesindeki cami saatlerini hatırlatan örnekler olduğu göze çarpmaktadır.³⁴

İncelemeye çalıştığımız ahşap kasalı cami saatlerinin üzerinde yer alan natürmort konulu bezemeler Türk Sanatının birçok kolunda karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerden bazıları şunlardır; İstanbul'da Topkapı Sarayı III. Ahmed'in yemiş odasının duvarlarında saksılar, çiçekli vazolar, meyve sepetleri³⁵; Yozgat Çapanoğlu Camii mahfilinin ikinci katında bulunan orta tonoz eteğindeki kartuşlardan birinde üzüm, armut, elma, kiraz, kayısı gibi meyvelerden oluşan bir natürmort³⁶, Denizli Acıpayam Yazır Köyü Cami'sinde çiçek motifleri³⁷, Milas Bahaeddin Ağa Konağı'nda natürmortlar³⁸, İzmir Çakaloğlu Hanının girişindeki çeşmedeki panonun iki yanında yer alan kulplu ve kaideli birer vazodan çıkan çiçekler³⁹, Zeytinliova Karaosmanoğlu Sebili'nin kuzey ve güney cephesinde yer alan panolarda vazodan çıkan çiçeklerin⁴⁰ cami saatleri bezemeleri andırır üslupla ele alındığı göze çarpmaktadır. İstanbul'da bulunan çeşmelerden Bereketzade Çeşmesi'nin ayna taşının iki tarafında ve ayna taşının üstünde natürmort unsurlar içeren çeşitli meyveler, gül, krizantem, papatya, nergis, gelincik, servi, çiçek demetleri, meyve sepetleri, lale gibi motifler sıralanmıştır.⁴¹Beyoğlu civarında bulunan ve meyve tabağı motifleriyle bezenmiş Kaptan Hacı Hüseyin Paşa, Topçubaşı İsmail Ağa, Kemankeş çeşmelerinde; vazodan çıkan çiçeklerin yanında, meyve tabaklarında nar, erik, incir motifleri⁴², Kabataş

³³ Arma, kimliği anlatan, bir işaretler. Resimler, harfler ve şekillerden oluşur. Bir devleti, hanedanı ya da şehri anlatır. Saatin kasası üzerinde yer alan arma motifi Osmanlı devletini ve içindeki topçu ocakları, okçuları, süvari alayları gibi bazı teşkilatları işaret eder. Bunun yanında hilafeti, gücü, adaleti, Osmanlı sancağını, Türk ve tören kılıçlarını da ifade eder.

³⁴ H.Örcün Barışta, "İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri", *Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Keşifler ve Sanat, Prof.Dr.Günsel Renda'ya Armağan*, H.Ü.Ed.Fak.San.Tar.Böl., Ankara, 2011, s.77-82; H.Kamil Biçici, "Gaziantep Cami Duvar Saatleri Bezemelerinden Çeşitli Örnekler", *Vakaflar Dergisi*, Ankara, 2010, S.34, ss.61-98; H. Kamil Biçici, "Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi'ndeki Duvar Saatleri Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.53:2, 2012, s.147-186.

³⁵ Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.21, 23.

³⁶ Günsel Renda, *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, Minyatür ve Duvar Resimleri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1977, s.134-135.

³⁷ Renda, *a.g.e.*, s.152; Arık, *a.g.e.*, s.42-46.

³⁸ Renda, *a.g.e.*, s.140-141; Arık, *a.g.e.*, s.89-92.

³⁹ Arık, *a.g.e.*, s.105-106.

⁴⁰ Gül Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.246.

⁴¹ H.Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri, Bereketzade Çeşmesi*, Kültür Bakanlığı Yayın No: 1053, İstanbul, 1989, s.20-25, 45-47, 58-61;

⁴² H.Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri, Beyoğlu Cihetindeki Meyve Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cephe Anıt Çeşmeleri: Kaptan Hüseyin Paşa Çeşmesi, Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, Kemankeş Çeşmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.12-23, 26, 40-49, 61-68, 80-85.

Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nde⁴³ kompozisyonlar içinde bitkisel unsurların yoğun işlendiği natürmortlar görülmektedir. Yukarıda sayılan bitkisel ağırlıklı bezemelerle, Batılılaşma döneminin ortak etkilerini taşıdıkları için bezemelerde üslup açısından benzerlikler görülmektedir. Ayrıca Üsküdar Ahmediye Caminin Minberinde ve vaaz kürsüsünde, İstanbul Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Camii kapısında, Nuriosmaniye Cami Kütüphanesi kapısında karşımıza çıkan gül, gonca, krizanten, lale, karanfil, nergis gibi motifler ve Topkapı Sarayı Hırka-ı Saadet Odasının çevresindeki direklik ve havuzu kuşatan taş bloklarında bulunan bitkisel konulu olan bezemelerin İstanbul'daki çeşmelerin alınlıklarında yer alan süslemelerle saatlerde yer alan çiçek ağırlıklı motiflerin benzerlik gösterdikleri düşünülmektedir.⁴⁴

Osmanlı çini sanatındaki ilk natürmortlardan biri Bursa Yeşil Türbe mihrabında görülmektedir. Mumlu şamdan bulunan, vazodan taşan çiçeklerin natüralist bir havada yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁵

Edirne Muradiye Cami çinilerinde stilize bitki motifleri, İstanbul Küçükso Kasrı'nın pencere alınlıkları üzerinde natüralist üslupta meyvalar, Şam işi denilen tabaklarda natürmortlar⁴⁶, Ayrıca⁴⁷ ebru'da, kağıt oyma'da, özellikle Gazneli Mahmud Albümünde, camaltı resimlerinde, tezhip de natürmortlu bir çok yazma bulunmaktadır. Bu yazmalardan bazı örnekler şunlardır⁴⁸; Divan-ı Muhibbi'de, Topkapı Sarayı Kütüphanesi E.H.436 sayılı yazmanın natürmortlu baş sayfasında yer almaktadır.

Bursa İnebey Medresesi, Ulu Cami bölümü 21 katalog numaralı Kuran-ı Kerim'de bitkisel bezeme⁴⁹, Süleymaniye Kütüphanesinde Turhan Valide 48 numarada kayıtlı yazma olan İbn-ül Esir el Cezari'nin Camiü'l usul fi hadis'il resul adlı kitabın zahriyesinde asma yaprağı, yıldız çiçekleri, yapraklar ve çiçekler görülmektedir.⁵⁰ Türk Sanatında aynalı yazılarda⁵¹, ahşap eserlerden XIX. yy.a ait Edirne işi bir sandalye de⁵², Topkapı Sarayı Müzesinde Edirnekari işi olarak yapılan XIX. yy. a ait ahşap saat muhafazasında⁵³, çekmecede⁵⁴, kapı ve pencere kanatlarında⁵⁵, İstanbul Deniz Müzesinde bulunan saltanat kayıklarında ve İstanbul Askeri Müzede sergilenen ahşap çadır direklerinde⁵⁶ görülen bezemeler, Gördes'te⁵⁷ ve başka mezarlıklarda⁵⁸ yer alan

⁴³ H.Örcün Barışta, *Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

⁴⁴H.Örcün Barışta, *İstanbul Azaçkapı Salıba Sultan Çeşmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.107-109.

⁴⁵ Hülya Küçükkoğlu, *Minyatürden Kavramsala Türk Sanatında Natürmort*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998, s.52,87.

⁴⁶ Küçükkoğlu, *a.g.t.*, s.53,71,87.

⁴⁷ Küçükkoğlu, *a.g.t.*, s.91-92,98-99.

⁴⁸ Küçükkoğlu, *a.g.t.*, s.102-103,108.

⁴⁹ Ayla Ersoy, *Türk Tezhip Sanatı*, Akyayınları, İstanbul, 1988, s.48.

⁵⁰ Ersoy, *a.g.e.*, s.57.

⁵¹ Cavit Avcı, "Türk Sanatında Aynalı Yazılar", *Kültür ve Sanat*, Sayı:5, İstanbul, 1977, s.20-33.

⁵² Sabahattin Türkoğlu, "Ağaç Sanatı", *Geleneksel Türk Sanatları*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s.66.

⁵³ Türkoğlu, *a.g.m.*, s.68.

⁵⁴ Erdem Yücel, "Osmanlı Ağaç İşçiliği", *Kültür ve Sanat*, Sayı:5, İstanbul 1977, s.62.

⁵⁵ Yücel, *a.g.m.*, s.64-67.

⁵⁶ H.Örcün Barışta, *Türk El Sanatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2168, Ankara, 1998, s.87-88.

⁵⁷ H.Kamil Biçici, *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*, Gazi Üniv.Sos.Bil.Ens. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

⁵⁸ Hakkı Acun, *Tüm Yönleri ile Çapanoğlu ve Eserleri*, Ankara, 2005; Tunçel, *a.g.e.*

gül, kıvrık dal, lale, çeşitli bitkisel motiflerin yoğun olduğu bezeme anlayışının Beykoz Cami Saatleri'ni hatırlatan benzer anlayışla yorumlanıp, ele alındığı göze çarpmaktadır.

D. Sonuç:

Osmanlı ustalarının kendi his beğenileriyle harmanlayıp ortaya sunduğu örneklerden bazıları Beykoz ilçesi içerisinde yer almaktadır. Beykoz ilçesinde bulunan 7 cami duvar saatinden 3 tanesi çalışır vaziyettedir. 4 tanesi bozuktur. Saatlerden iki tanesi Vakıflar Gn.Müd. ilgililerince İskender Paşa Camisinden teslim alınmıştır. Saatlerin hepsi ahşap, metal ve cam malzemeden imal edilmiştir. Saatlerin hepsi ahşap kasalı olup, meşe, maun gibi ahşap malzemeden yapılmıştır. Saatlerin ölçüleri, boylar 262 cm. ile 200 cm. arasında, genişlikleri, 49.5 cm. ile 41 cm. arasında, kalınlıkları ise; 33 cm. ile 26 cm. arasındadır. Oyma, boyama, döküm, kakma, kalem işi, kazıma, ajur gibi süsleme teknikleri saat üzerinde uygulanmıştır. Akantus, asma, gül, kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, küpe çiçeği, menekşe, palmet, palmiye, rozet, yaprak ve yıldız çiçeği gibi bitkisel unsurlar, dikdörtgen, kare, madalyon, şemse, yumurta gibi geometrik unsurlar; Osmanlı armasındaki motifleri hatırlatan nesnelere (Fot.15) bukle, inci tanesi veya dizisi, sütun, vazö ve yelpaze gibi motifler kullanılmıştır. Örneklerin hiç birinde tarih bulunmamaktadır. İki duvar saati üzerinde yazıya rastlanılmıştır (saatin kadranında ve iç gövde üzerinde). İskenderpaşa Camisinden giden saatlerden birinin üzerinde saat imalatçısı olan Edward Prior, Londra yazmaktadır. Edward Prior yazılı ibare olduğu için saati yaşadığı dönem olan 1800 ile 1868 arasına tarihleyebiliriz. Edward Prior XIX. yüzyılda Osmanlı saat pazarının önemli bir üreticisiydi. Diğer isim yazılı örnek ise, İncirköy Sinan Ağa Camisi'nde bulunan saattir. Yazıları aşınmış olduğundan ustası veya imalatçısının ismi tam anlaşılabilir değildir. Kanlıca İskenderpaşa Camisi'nden giden saatlerden birinin kadranının üzerinde İngiliz saat imalatçısı Ele aldığımız diğer saatleri de, süsleme ve başka bölgelerde bulunan benzer motifli tarih bulunan saatlere göre, XIX.yüzyılın ilk çeyreği ile XX.yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlemek mümkündür.

İncelenen ahşap kasalı saatlerin biri İngiliz menşeli saat, diğerleri de görünüm olarak Fransız menşeli Comtais marka saate benzemektedir. Bu saatlerden bazılarının kasasını Osmanlı ustalarının yapmış olabileceği de ihtimal dahilindedir. Bozhane Köyü Camisi, Ali Reis Camisi ve Fatih Camisi duvar saatlerinin kasaları sipariş üzerine yerli ustalar tarafından imal edilmiş olması muhtemeldir.

Saatler üzerindeki süslemeler alınlıkta, gövdenin iç yüzünde ve alt bölümde yer almaktadır. Bazı saatlerin ahşap kasalarında süsleme bulunmamaktadır. Bezemeli örneklerin ele alınışında temiz işçilikle beraber, motiflerin birbirleriyle ahenkli verilmesi dikkat çeken unsurlardan biridir. Bu süslemeler Batılılaşma döneminin üsluplarından barok ve rokoko'nun simetrik, asimetrik, stilize edilmiş göz alıcı özelliklerini yansıtmaktadır. Çoğunlukla dekoratif şekilde verilen çiçek demetleri ve yaprak motifleri, kıvrılarak giden dallar, stilize edilmiş çiçekler ve motifler dönemlerinin hususiyetlerini taşımakta, ahşap malzeme üzerinde tüm ihtişamıyla bir tablo havasında verildikleri anlaşılmaktadır. Burada çoğunlukla yabancı imalatı olan saatlerin üzerindeki bezemeler imal edildikleri kültürü yansıtılmaları yanında arma gibi motiflerinde süsleme olarak verilmesi müşterisi olan Osmanlı devleti tebaasının ruh dünyasını, toplum yapısını, his ve düşüncelerini önemseydiğini göstermektedir. Saatler üzerinde genellikle natüremort şeklinde tasvirler, Osmanlı ordusunu hatırlatan, armayı oluşturan çeşitli

nesneler, soyut geometrik şekiller karşımıza çıkmaktadır. Saatlerin ahşap kasası yerli ustalarca yapılmış olabileceği düşünülen az sayıda örnek ise (Fot.1-7), yabancı imalatı ürünler gibi bezemelerle dolu olmayıp, biraz sadelik ve dinginlik göze çarpmaktadır.

Kaynakça:

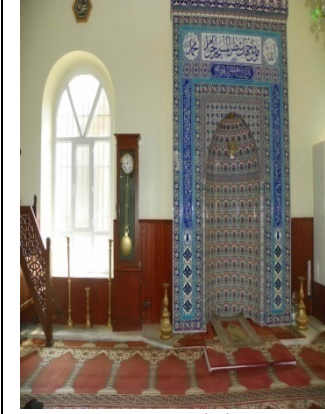
- AKAR, Azade, “Tezyini Sanatlarımızda Vazo Motifleri” *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VIII, Ankara, 1969, s.267-272.
- ACUN, Hakkı, Anadolu Saat Kuleleri, Atatürk Kül.Mer.Yay., Sayı: 85, Ankara, 1994.
- ACUN, Hakkı, Tüm Yönleri ile Çapanoğlu ve Eserleri, Ankara, 2005.
- ACUN, Hakkı, “Saat Kuleleri ve Önemi”, Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı, Karabük Valiliği, Safranbolu 2011, s.5-15.
- ARIK, Rüçhan, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- ARSEVEN, Celal Esat, “Saat maddesi”, Sanat Ansiklopedisi, c.4, s.1733.
- AVCI, Cavit, “ Türk Sanatında Aynalı Yazılar “, Kültür ve Sanat, Sayı:5, İstanbul, 1977, s.20-33.
- BARIŞTA, H.Örcün, İstanbul Çeşmeleri Bereketzade Çeşmesi, Kül.Bak.Yay., İstanbul, 1989.
- BARIŞTA, H.Örcün, İstanbul Çeşmeleri, Beyoğlu Cihetindeki Meyve Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeleri: Kaptan Hüseyin Paşa Çeşmesi, Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, Kemankeş Çeşmesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991 .
- BARIŞTA, H.Örcün, Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993.
- BARIŞTA, H.Örcün, İstanbul Çeşmeleri Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi, Kül.Bak.Yay., Ankara, 1995.
- BARIŞTA, H.Örcün, Türk El Sanatları, 2168, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- BARIŞTA, H.Örcün, “İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri”, Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Keşifler ve Sanat, Prof.Dr.Günsel Renda’ya Armağan, H.Ü.Ed.Fak.San.Tar.Böl., Ankara, 2011, s.77-82.
- BİÇİCİ, H.Kamil, Manisa Gördes’te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları, Gazi Üniv.Sos. Bil.Ens. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.
- BİÇİCİ, H.Kamil, “Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler”, Vakıflar Dergisi, S.34, Ankara, 2010, s.61-98.
- BİÇİCİ, H. Kamil ” Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi’ndeki Duvar Saatleri Örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.53:2, 2012, s.147-186.
- BİR, Atilla- M. KAÇAR, “Saat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.35, s.324.
- ÇAKMUT, Feza. “Topkapı Sarayı Saatleri”, Saat Dünyası Dergisi, İstanbul Saatçiler Odası Yay., Sayı: 3, Nisan-Mayıs 2005, s.40-41.
- ÇAM, Nusret , Osmanlı Güneş Saatleri, Kül.Bak.Yay.1243, Ankara, 1990.

- DİZER, Muammer. “İslamda ve Osmanlılarda Saat”, Bilim Birlik Başarı, Sayı:44, İzmir, 1986, s.13-14.
- DUYMAZ, Abdullah Şevki, “Sultan II.Abdülhamit’in 25. Culüs Töreni Kapsamında Yer Alan Saat Kulesi”, Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı, Karabük Valiliği, Safranbolu, 2011, s.71-90.
- EROĞLU, Yelda, “Saatin Yolculuğu”, Raillife, TCDD Yay. Sayı:40, Nisan 2009, s.46-50.
- ERSOY, Ayla, Türk Tezhip Sanatı, Akyayınları, İstanbul, 1988.
- GÜNYOL, Zübeyde, „Eski Saatler“, İslam Forumu. <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCbeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim: 13.09.2012).
- GÜRBÜZ, Şule. Saat Kitabı, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay. İstanbul, 2011.
- KÜÇÜKOĞLU, Hülya, Minyatürden Kavramsala Türk Sanatında Natürmort, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998.
- MSXLABS FORUM, „Önemli İcatlar Saat ve Tarihçesi“, <http://www.msxlabs.org/forum/muhendislik-bilimleri/27024-onemli-icatlar-saat-ve-tarihcesi.html#ixzz26NPH3Wft> (Erişim: 13.09.2012).
- NASR, Seyyed Hossein, Science And Civilization In Islam, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1968.
- ÖZDEMİR, Kemal. Ottoman clocks and watches, TYT Bankası Yay., İstanbul, 1993.
- RENDA, Günsel, Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, Minyatür ve Duvar Resimleri, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1977.
- RUSKA, J. “Saat”, MEB. İslam Ansiklopedisi, C.10, s.2-3.
- TEKELİ, Sevim, 16’ncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin’in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar, Adli Eseri, Ankara Ün. Basımevi, Ankara, 1966.
- TUNÇEL, Gül, Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- TUZCULAR, Aysel, “Türk İskelet Saatleri”, Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı:5, Ocak, İstanbul, 1977, ss.72-77.
- TÜRKOĞLU, Sabahattin, “Ağaç Sanatı “, Geleneksel Türk Sanatları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s.45-73.
- YAMAN, Bahattin- M.S. Akdemir, “1796 Tarihli Ehl-i Hiref Defterine Göre Osmanlı Saray Sanatkârları”, Süleyman Demirel Ün. İlahiyat Fak. Der. S.13, Isparta, 2004/2, s.85-110.
- YAMAN, Bahattin, Osmanlı Saray Sanatkarları (18. Yüzyılda Ehl-i Hiref), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2008.
- YÜCEL, Erdem, “ Osmanlı Ağaç İşçiliği”, Kültür ve Sanat, Sayı:5, İstanbul, 1977, s.62.
- VİKİPEDİ, “İnci”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nci> (Erişim: 16.11.2013).
- ZARA KÜLTÜR ARAŞTIRMA GRUBU. „Osmanlı Saraylarında Zamana Bakış“, <http://www.zarakultur.com/anasayfa/default.asp?PG=1446> (Erişim: 14.09.2012).

Tablo-I, Beykoz Cami Duvar Saatlerinin Süslemesinde Kullanılan Motifler Tablosu

Örnek Sıra No Boy-en-kalınlık	No.1	No.2.	No.3.	No.4.	No.5.	No.6.	No.7.
Süslemeye Kullanılan Bitkisel, Geometrik Nesneli Motifler	Midillili Ali Reis Cami (237x46x30 cm.)	Fatih Cami (262x47x33)	Bozhane Köyü Cami (200x45x27)	Dere Seki Molla Fenari Cami (232x42x30)	İncirköy Sinan Ağa Cami (213x41x29)	İskenderpaşa Cami (225x49.5x26)	İskenderpaşa Cami (242x42x28)
Akantus		X		X	X		
Asma					X		
Gül				X	X	X	
Kır çiçeği				X		X	X
Kıvrık dal	X	X	X	X	X		X
Kozalak		X					
Küpe çiçeği						X	X
Menekşe					X	X	X
Palmet					X		
Palmye		X					
Rozet		X			X		
Yaprak		X		X	X	X	X
Yıldız					X		
Dikdörtgen	X		X	X	X	X	X
Kare	X	X	X	X	X	X	X
Madalyon	X	X	X		X		X
Şemse					X		
Yumurta		X			X		
Balta						X	
Bayrak						X	
Bukle	X	X	X	X	X		X
Davul						X	
İnci		X			X		
Küre						X	
Ok						X	
Sütun			X				
Top						X	
Vazo			X				
Yelpaze		X					

FOTOĞRAFLAR (Fotoğraflar 2010-2012 yılları arasında tarafımızdan çekilmiştir)

Fot.1,No.1,Anadolu Kavağı Midillili Ali Reis Cami Duvar Saati

Fot.2,No.1,Anadolu Kavağı Midillili Ali Reis Cami Duvar Saati

Fot.3,No.2,Anadoluhisarı Fatih Sultan Mehmet Cami duvar saati

Fot.4,No.2, Anadoluhisarı Fatih Sultan Mehmet Cami duvar saati

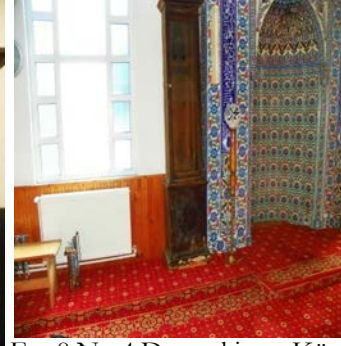
Fot.5,No.2,Anadoluhisarı Fatih Sultan Mehmet Cami duvar saati

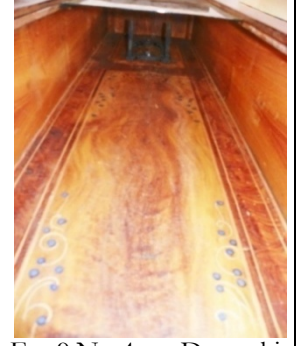
Fot.6,No.3, Bozhane Köyü Cami duvar saati

Fot.7,No.3, Bozhane Köyü Cami duvar saati

Fot.8,No.4,Dereseği Köyü Cami duvar saati

Fot.9,No.4, Dereseği Köyü Cami duvar saati

		
<p>Fot.10,No.4, Dereseği Köyü Cami duvar saati</p>	<p>Fot.11,No.5, İncirköy Sinan Ağa Cami duvar saati</p>	<p>Fot.12,No.5, İncirköy Sinan Ağa Cami duvar saati</p>
		
<p>Fot.13,No.6,Kanlıca İskenderpaşa Cami Duvar Saati 1</p>	<p>Fot.14,No.6,Kanlıca İskenderpaşa Cami duvar saati 1</p>	<p>Fot.15,No.6,Kanlıca İskenderpaşa Cami duvar saati 1</p>
		
<p>Fot.16,No.7,Kanlıca İskenderpaşa Cami duvar saati 2</p>	<p>Fot.17,Beyazıt Cami duvar saati üst kısmı</p>	<p>Fot.18, Dolmabahçe Cami duvar saati üst kısmı</p>

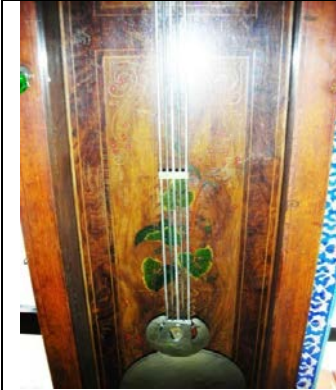
Fot.19,Eminönü Rüstempaşa Cami duvar saati üst kısmı

Fot.20, Fatih Hırka-i Şerif Cami duvar saati üst kısmı

Fot.21,Üsküdar Küçük Selimiye Cami duvar saati üst kısmı

Fot.22, Söğütlüçeşme duvar saati gövde kısmı

Fot.23,Beşiktaş Sinan Paşa Cami Duvar Saati alt kısmı

Fot.24, Dolmabahçe Cami duvar saati alt kısmı

Fot.25,Hırka-i Şerif Cami duvar saati alt kısmı

Fot.26, Söğütlüçeşme duvar saati alt kısmı

Fot.27,Üsküdar Küçük Selimiye Cami Duvar Saati alt kısmı